

D 2005
550 к

Хасан ОРАЛТАЙ

Hasan ORALTAY

Е
ЛІМ-АЙЛАП
ӨТКЕН ӨМІР

P 2005/550 к

Хасан ОРАЛТАЙ – Hasan ORALTAY

ЕЛІМ-АЙЛАП ӨТКЕН ӨМІР

Алматы "Білім" 2005

МАЗМҰНЫ

Бірінші бөлім

Екінші басылымға кіріспе	4
Ата-тегім мен өскен ортам	9
Тұрғындары әлемнің шартарабына тараған Қызыл өзен өңірі	13
Ай-жұлдызды белгі таққан әскерлер	15
Күн сайын өзгерген жаңа кезең	18
Қызыл өзен көтерілісінің басталуы	20
Жаудың алғашқы шабуылдары	31
Қызыл өзеннің батысы мен шығыс жағындағы елге үгіт айту ісі	32
Кездейсоқ келген көмек	34
Қытаймен жасалған келісім шарты	35
Алусындан көне Сауанға көшу және менің өмірімде тұңғыш рет машинаға мінуім	36
Көне Сауан қаласында салтанатпен қарсы алынуымыз	37
“Шығыс Түркістан тойы” немесе Қызыл өзен көтерілісінің бір жылдығын атап өту	38
1946 жылғы жайлау	39
Үрімжіде жасалған келісім және кейін бейне ұлттық қаһарман ретінде сипатталған орыс пен қытай жақтасы кісілер	40
Қытай жағының Үрімжіге әкелген адамдары	41
Оспан Батырдың “Орыс ойыншығы Үш Аймақ үкіметіне” қарсы шығуы	42
Оспан Батырдың “орыс ойыншығы Үш Аймақ үкіметімен” соғысы	44
Оспан Батырға Монғолия арқылы жасалған советтік қастандықтар	46
Қалибек Хакімнің “Орыс ойыншығы Үш Аймақ үкіметіне” қарсылығы	47
Тарбағатай мен Ілеге шақыру	51
Шәуешектегі орыс консулының Дөңжұртқа келуі	52
Үрімжімен сөйлесулердің жиілеуі	53
Мәскеудің қуыршағы Үш Аймақ үкіметіне қарулы қарсылықтың басталуы	53
Қытай өкімшілігі астындағы кезең 1948–1949 жылдар	58
Төкіман Батырдың жау қоршауын жарып шығуы	58
Қытайлардың Төкіман Батырды тұтқындауы	60
8 қазақ полкінің құрылуы	60

Манас өзені мен Тасырқайдан Боғда-Қаратау жаққа көшіп, Үрімжіге жақындауымыз	62
Үрімжідегі қазақ зиялыларымен Қаратау етегіндегі кездесу	65
Үрімжідегі қазақ зиялыларының баспасөз саласындағы істері	67
Қоштыдағы құпия жиналыс	72
Қалибек Хакім мен Оспан Батырдың жолығуыжәне Үрімжідегі АҚШ консулымен жасырын кездесу	73
Оспан Батырдың Үрімжіге келген сапары	75
Қазақ полкінің таратылуы	77
Қазақ елінің шетінен шығып қарашәрі жаққа көшуіміз	77
Мені тұңғыш үрейлендірген жағдай	77
Қазақ елінің шетінде Қарашәрі жерінде Қалмақ және басқалармен одақтасу үшін өткізілген келіссөздер	78
Орыстың Шығыс Түркістанға әкеліп тыққан қаруының біздің қолымызға түсуі	79
Шілде айына жобаланған кездесу	79
Ұйғыр жетекшілері мен дүңген генералдарының кенеттен қашуы	80
Қар жауса екен деп асыға күткен кезең	82

Екінші бөлім

Атамекеннен алыстау Туған жер және туған елмен қоштасу	84
Лоп-Нор өзені жағалауында көштің артынан келген бейтаныс кісілер	89
Такламакан шөлінен өту	89
Шөлге жіберілген шолғыншылар	90
Су орнына қан ішу	91
Ұзақтан көзге шалынған адыр-төбелер	91
Сорбұлақ табылды	92
Атам Әділбек Райымбекұлының қазасы	92
Сорбұлақтан Ұзынсайды өрлей көшуіміз	93
Біреуге жан керек, біреуге дау	94
Түйекиік пен құланды тұңғыш көруіміз	94
Кездейсоқ кездесулер	95
Гаскөлдегі ел жөнінде	95
Дүңгендердің зомбылығы	99
Гаскөлде түйе мінген америкалықтар	103
Гаскөлдегі өмір	105
Оспан Батыр мен Жанымқан қажы Баркөл-Құмылда	106
Жанымқан қажы Тілеубайұлының жау қолына түсуі	107

Оспан Батырдың елден шетке қарай беттеуі	107
Жанымхан қажы ұлдарының бізге келуі	108
Сәліс Әміреұлы, Әбдікәрім Ынтықбайұлы, Әділ Сексенұлы және олардың қатын-балалары мен Тибет жерінде қырғындалуы	108
Әкем атынан Оспан Батырға барып амандасуым	114
Оспан Батырдың жау қолына түсуі	116
Гаскөлде бізге жасалған шабуыл және біздің Гималай тауына беттеуге мәжбүр болуымыз	117
Қытайдың алдап қолға түсіру әдісі	118
Құмсудағы қоштасу	119
Ыс тиіп ауырғандардың алдының өле бастауы	120
Мыңбұлақтан Керметас, Сабынжыкөл, Бұқадауанға беттеуіміз	122
Төрт күн артып жүргеннен кейін Нұркамалды жерлеуіміз	124
Аянышты ауыр күндер	126
Ұзақтан көрінген басқа көш	126
Гималай тауында адамзат ізімен кездесуіміз және Шәрбанның қазасы	127
Кездескен Тибеттіктермен ұғыса алмадық	128
Кенже қарындасым Мәриямның қайтыс болуы және оның өкеме сауалы	129
Тибет жерінде қытай әскерлерінің бізге шабылдауы	130
Жау қоршауына түстік	131
Тағы бір қысаннан үрейлене өтуіміз	133
Үндістандықтармен тұңғыш кездесуіміз	133
Үндістан әскерлерінің қаруымызды қайтарып, виза бермеуі	134
Коммунист емес екенімізді дәлелдеу үшін	134
Коммунист қытай әскерлерінің соңғы шабуылы	135
Мүғжизе!... Мүғжизе!... Үндістанның қабылдап виза беруі	137

Үшінші бөлім

Шет елдердегі өмір	139
Пәкстандағы қазақтармен қарым-қатынасымыз	154
Көшмірдегі қазақтардың Түркияға көшуі	159
“Қалибек пен Хамза коммунист” деген шағым	159
Көшмірден Түркияға қарай жолға шығуымыз	161

Түркиядағы өмірдің алғашқы кезеңдері	164
Ыстанбұл Түзлада бізге келіп амандасқандар	165
Осман Таштан, Қожан ақсақал және Бегей Бексұлтанның ізгі ниеттері	167

Төртінші бөлім

Салихлы (Salihli) қаласына барып тұрақты орналасуымыз	169
Түркияның ІІІ президенті Желал Баярға (Celal Bayar) баруымыз	171
Ағылшын дипломаты мен жазушысының Салихлыға келуі және менің тұңғыш мақалам	172
Түркістан атымен құрылған ұйымдар жөнінде	174
Батыс Түркістан - Шығыс Түркістан немесе өзбек - ұйғыр бақталасы	175
Салихлы қаласында қазақтар жағынан құрылған ұйым	176
Алпысыншы жылдардағы әрекеттер	178
Алғашқы кітабым және журнал - газет шығару ісіне кірісуім	180
Коммунизммен соғыс ұйымы және “коммунизммен соғыс” газеті	189
Түркиядан Германияға қоныс аударуым	193
Түркістанның ұлттық - тәуелсіздік күресі және Мао Цзе Дүң мен маршал Жаң Кай Шек	199
Апам Ханымшаның қайтыс болуы	200
“Алаш - Түркістан Түріктерінің Ұлт - Азаттық ұраны” деген кітабым	202
Аудармашылығым	207
“Соңғы көш” немесе “Göçten Sonra” кітабы жөнінде	209
Қолдарынан өсек тасудан басқа іс келмейтіндер	212
Әлемдегі “қырғикабақ” немесе “салқын соғыс” кезеңі және шеттегі қазақтар	215
“Қырғикабақ” немесе “Салқын соғыс” кезінде шетте маған жасалған шабуылдар	220
Түркелі комитеті және “Азаттық” Радиосы	222
Қарыс Қанатбай орнынан неге түсті.....	227
“Түркелі” комитетінің 1968 жылдан кейінгі жаңа бағыты	230
Тағы қызғанушылық пен келіспестіктің басталуы	232
Түркістандықтардың ұлттық орталығын құру туралы	234
Түркелі комитетінің ІІІ кезеңі	236
Қайта құрылған Түркелі комитеті	239
“Алаш шейіттері” күні	244
Қазақстандағы 1986 жылы Желтоқсан оқиғасы және Түркелі комитеті	245

Бесінші бөлім

“Азаттық” радиосында “Елім-айлап” өткен жылдар	247
Эйзенхауэр комиссиясының “Азаттық” радиосына келуі	248
Әуе толқынына берілетін және берілген программалардың тексерілуі	259
“Азаттық” радиосы қазақ бөлімінің қызметкерлері Прагаға бармай, жұмыстан неге шықты?	265
Қазақстанның өз тәуелсіздігін жариялағандығын хабарлау бақытына не болдым	268
1986 жылғы Желтоқсан оқиғасы	271
“Азаттық” радиосы қазақ бөліміне қалай бастық болдым?	278

Алтыншы бөлім

Сапарларым	282
Қазақша білмейтін қазақ	283
Мәскеу теледидарының “Эфирдегі шпион” деген шабуылы	284
1974 жылы алғаш қажыға барған сапарым	285
Жансауғалап қашып кеткен туған елім Шығыс Түркістанға 35 жылдан кейін 1984 жылы тұңғыш рет қайта баруым	286
Үрімжідегі бір жұма намазы	303
37 жылдан кейін Қызыл өзендегі жұртқа қайта баруым	306
1988 жылғы Шығыс Түркістанға екінші сапарым	310
Шығыс Түркістанға 1992 жылы тәуелсіз Қазақстан жақтан баруым	324

Жетінші бөлім

Әкем мен Біләлдің және 1998 жылы Гүлдің қайтыс болуы	332
Олжас Сүлейменұлымен 1989 жылы Лондонда кездесуім	347
1990 жылғы Өзбекстан мен Азербайжан сапарым, яғни КСРО шекарасынан тұңғыш өтуім және Самарқандта паспортымның қолымнан алынуы	354

Сегізінші бөлім

1991-дың көктемінде Анқарада Қазақстаннан келген 140 кісілік делегациямен кездесуім	363
“Кімге ниет етілді, кім не болды?”	365
“Қазақстан Мұсылман әйелдері қоғамының” басшылары Түркия мен Германияда	368

02.06.1991 күні Қазақстанға тұңғыш баруым	374
Шымкент, Түркістан қалаларын тұңғыш көруім	381
Егемен Қазақстанның Президенті Нұрсұлтан Назарбайдың Түркияға тұңғыш келуі	383
Конференция бабымен Қазақстанға екінші рет баруым	385
Ұшақ ішіндегі дау	387
1992 жылғы “Дүниежүзі қазақтарының құрылтайы”	392
Құрылтайға мен неге бармадым?	394
1992 жылдың жазы мен күзі	396
1992 жылдың қараша айында Алматыда өткен күндер	399
Қазақстандықтарға шеттегі кей қазақтардың айтатын өңгімелерінің сиқы	402
Дінмұхаммет Ахметұлы Қонайдың естеліктері	404
Қазақстан Телекомымен келіссөз	406
Алматыдағы Халықаралық конференция және Қазақтелеком бастығының американдықты сабауы	408

Тоғызыншы бөлім

Қазақстанның тәуелсіздігінен кейінгі жылдардың есте қалған қысқа-қысқа елестері	411
--	-----

Оныншы бөлім

Есте қалған есімдер	502
---------------------------	-----

Он бірінші бөлім

Германия мен Түркияда қымыздың пайда болуы	555
Қазақстан тәуелсіздігінен бұрын және кейін Қазақ баспасөзінде Хасан Оралтай жөнінде шыққан мақалалар мен пікірлер	560